

семейное право; международное частное право" / Рыхлетский, Павел Леонидович. Ростов-на-Дону 2005. – 181 с.

7. Самсонов А. В. Безвозмездные договоры в российском гражданском праве. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Самсонов Алексей Владимирович. – Москва, 2008. – 182 с.

8. Косоруков А. А. Самостоятельные безвозмездные договоры в гражданском праве Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Косоруков Антон Анатольевич. – Казань, 2006. – 193 с.

9. Касьянов А. С. Договорные способы распоряжения исключительным правом. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Касьянов Андрей Сергеевич. – Москва, 2011. – 265 с.

10. Макаров С. Ю. Защита прав граждан при безвозмездном приобретении права собственности на жилье. Особенности работы адвоката. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Макаров Сергей Юрьевич. – М., 2001. – 168 с.

11. Рязанова Е. А. Основания приобретения несовершеннолетним гражданином права собственности на жилое помещение. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Рязанова Елена Александровна. – М., 2006. – 169 с.

12. Халбаева Т. Н. Сделки по отчуждению жилых помещений. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 - "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Халбаева Татьяна Нармурадовна. – Саратов, 2005. – 210 с.

13. Останина Е. А. Сделки с отлагательным и отменительным условием как основание приобретения вещного права. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 "Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право" / Останина Елена Александровна. – Екатеринбург, 2007. – 208 с.

УДК 342.92(477)

А.С. Кравцов

**МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
ПРІОРИТЕТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

У статті автор розглядає механізм реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини в адміністративному праві України та проблеми його вдосконалення.

Ключові слова: *реалізація, механізм реалізації, принципи адміністративного права, принцип пріоритету прав і свобод людини.*

В статті автор розглядає механізм реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини в адміністративному праві України і проблеми його удосконалення.

Ключові слова: *реалізація, механізм реалізації, принципи адміністративного права, принцип пріоритету прав і свобод людини.*

In the article the author considers the mechanism of realization of the principle of priority of the rights and freedoms of a human in administrative law of Ukraine and problems of its perfection.

Key words: *realization, realization mechanism, principles of administrative law, principle of a priority of the rights and freedoms of the human.*

Для адміністративного права України загальногалузеві принципи відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки узагальнюють базові тенденції генези правових норм у сфері публічного управління. Правова матерія, абстрагована до рівня принципів, дає можливість створити "ланцюг" між ідеалами, закріпленими Конституцією України, та юридичними реаліями сьогодення. На жаль, здійснені вченими-адміністративістами дослідження загальногалузевих принципів адміністративного права виявляються не повною мірою здатними задовольнити сучасні потреби практики правозастосування у вихідних засадах. Крім того, сучасна українська юриспруденція не вирішила складне, але важливе питання розробки та втілення у правову дійсність концепції використання принципових положень в процесі створення та реалізації норм адміністративного права України. Також, в Україні майже відсутня наукова дискусія з приводу адміністративно-правових принципів.

Таким чином, принципи сучасного адміністративного права України цілком заслуговують на роль предмета фундаментального та комплексного дослідження. При цьому важливе значення для адміністративного права України має розробка механізму реалізації саме принципу пріоритету прав і свобод людини. Адже, саме цей принцип взаємостосунків людини й держави має визначальне значення для реформування державного управління в дусі людиноцентристської ідеології. Слід погодитися з думкою І.Л. Бородині, про те, що зміст Конституції України вказує на те, що на території України визначено новий підхід у взаємовідносинах між особою і державою, який знаходить своє відображення у таких положеннях: а) пріоритет громадян у взаємовідносинах з державою; б) закріплення в Конституції прав і свобод людини та громадянина; в) забезпечення з

боку держави прав і свобод людини та громадянина і її відповідальність перед особою тощо¹.

Перш за все, необхідно зазначити, що реалізація – термін латинського походження (від пізнолат. *realis* – речовий, дійсний) – це здійснення якого-небудь плану, проекту, програми, наміру². Поняття реалізації права розуміється різними науковцями неоднозначно. Так, деякі вчені реалізацію права визначають як процес здійснення правових приписів через поведінку суб'єктів (право реалізується у поведінці людини та забезпечується гарантіями з боку держави). Інші під реалізацією права розрізняють як зовнішній прояв правового регулювання, так і кінцевий результат правового регулювання³.

На нашу думку, реалізація права – це втілення приписів правової норми у діяльності суб'єктів права. Але, реалізація принципів права має свої особливості та може бути визначена, як їх втілення в поведінку суб'єктів правовідносин. Отже, реалізація принципів адміністративного права України, зокрема, принципу пріоритету прав і свобод людини – це втілення його механізму дії в поведінку суб'єктів правовідносин у сфері публічного управління.

Механізм реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини має багато спільних ознак з механізмом правового регулювання, механізмом реалізації та механізмом забезпечення прав і свобод людини. Взагалі механізми визначають як внутрішню будову, систему чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище⁴.

Кожний механізм – це високоорганізована система, а будь-яка система має свою структуру⁵. Система характеризується єдністю елементів, що знаходяться в певних зв'язках і відносинах між собою, характеризують сутність об'єкта як ціле і відносно незалежне зовні явище. А структуру розглядають як визначений склад компонентів (елементів) об'єкта.

---

¹ Див.: Бородин Л.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. д.ю.н.: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Бородин Л.Л. – Х.: НУВС, 2004. – С. 87.

² Див.: Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. [3 изд.] / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Советская Энциклопедия, 1975. – Т. 21. – С. 525.

³ Див.: Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебник [для высших учебных заведений] / Хропанюк В.Н.; под ред. проф. В.Г. Стрекозова. – М.: Интерстиль, 2006. – С. 258.

⁴ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол]. – Київ-Ірпінь: Перун, 2003. – С. 523.

⁵ Див.: Тиунова Л.Б. Системные связи правовой действительности / Тиунова Л.Б. – СПб.: Изд. СПб. ун-та, 1991. – С. 12-13.

У новітніх юридичних джерелах, даючи характеристику різних динамічних правових процесів, а також функціонуючих соціально-правових інститутів, багато авторів користуються терміном "механізм". Наприклад, виділяють "механізм держави", "механізм управління", "механізм впливу", "механізм правового регулювання", "механізм реалізації норм права", "механізм адміністративно-правового захисту" тощо¹. Метою кожного з наведених механізмів є кінцевий результат отримання тих соціальних благ, які закладені у змісті державно-правового регулювання суспільством. Дія механізму державно-правового впливу спрямована на досягнення завдань, що постають перед людиною, суспільством, правом та державою. Мета і завдання впливають з основних положень Конституції України, є загальними для держави і права. На нашу думку, досить новим у теорії адміністративного права є поняття механізму реалізації принципів адміністративного права. Це питання сьогодні є недостатньо розробленим, адже відсутні окремі комплексні дослідження цього важливого явища.

Вважаємо, що адміністративно-правовий механізм реалізації пріоритету прав і свобод людини – це система взаємопов'язаних елементів, за допомогою яких здійснюється вплив на поведінку суб'єктів правовідносин, що виникають у сфері публічного управління. Він повинен охоплювати всі аспекти життя суспільства і забезпечувати існування і дієвість прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Останній включає наступні взаємопов'язані елементи:

1. Формула принципу, що охоплює формулювання його змісту, його тлумачення, визначення сфери його дії, які мають закріплюватися на рівні закону з метою надання принципові вищої значимості та імперативності.

2. Функціонально-правовий інструментарій – сукупність нормативно-правових положень, які визначають компетенцію, коло повноважень, обмежень, прав та обов'язків суб'єктів управлінських правовідносин, в межах чого надається можливість альтернативної правомирної поведінки відповідно до встановленого принципу.

3. Акти реалізації поведінки суб'єктів адміністративно-правових відносин на основі зазначеного принципу.

4. Громадський контроль за додержанням органами державної влади та посадовими особами пріоритетності прав і свобод людини щодо інтересів держави.

---

¹ Див.: Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія / Олійник А.Ю. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – С. 154.

"Випадіння" з механізму адміністративно-правової реалізації пріоритету прав і свобод людини та громадянина хоча б одного з елементів або його частини закономірно призводить до стану недотримання вимог зазначеного принципу. Цей механізм не є незмінним, він перебуває в постійній динаміці, удосконалюється, пристосовуючись до умов життя суспільства, що змінюються. Важливо, що вплив принципів адміністративного права на суспільні відносини в результаті їх реалізації може бути чималим і скоріше має ідейний, моральний характер, виражає "дух" права, а не його "літеру".

Вважаємо, що вкрай важливим є включення до механізму реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини такого елементу, як формула принципу. На нашу думку, формула принципу повинна охоплювати, в першу чергу, його поняття, яке повинно закріплюватися на рівні закону з метою надання принципів вищої значимості та імперативності. Основне завдання поняття принципу (його формули) – вираження у лаконічній формі його змісту в положеннях закону. Необхідність виокремлення в механізмі реалізації принципу його формули-поняття зумовлюється ще й тим, що принципи – це правові явища найвищого рівня абстракції й по різному можуть розумітися, як вченими, так й громадянами, що не сприяє їх ефективній реалізації. Наприклад, вважаємо, що сьогодні поняття принципу пріоритету прав і свобод людини недостатньо визначено у законодавстві.

Взагалі існує два основних підходи до закріплення принципів у законодавстві – це текстуальне закріплення й змістовне закріплення (коли принцип прямо не закріплюється в статті закону, а впливає з її змісту). Формула принципу буде сприяти текстуальному закріпленню принципів у нормативно-правових актах, тому що безпосереднє формулювання принципів в останніх сприяє більш правильному їх застосуванню і тлумаченню. Вони стають доступнішими і зрозумілішими для громадян. Крім того, принципи-норми мають і більшу нормативно-регулятивну силу.

Слід вказати й на те, що законодавче закріплення змісту принципу пріоритету прав і свобод людини має велике практичне значення, оскільки сприяє правильному його розумінню та застосуванню в практичній діяльності.

На нашу думку, в найзагальнішому вигляді формула принципу пріоритету прав і свобод людини повинна бути наступною "людина, її права і свободи – найвищі цінності у суспільстві та є пріоритетними щодо інтересів держави й визначають зміст і спрямованість діяльності останньої".

На практиці реалізація цих положень залежить від наявності та якості стандартів діяльності державних органів і службовців. Так, стосовно процесуальних дій певних категорій посадових осіб – суддів, співробітників внутрішніх справ у кримінальному провадженні чи провадженні у справах про адміністративні правопорушення – є пряме передбачення Кримінального кодексу України¹, Кодексу України про адміністративні правопорушення² про тлумачення доказів, обставин, що пом'якшують відповідальність, на користь правопорушника. Також, з позиції принципу пріоритету прав і свобод людини розв'язане питання про конфлікт інтересів у Законі України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" від 21.11.2000 р. В його п.п. 4.4.1. статті 4 зазначається, що у разі коли норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника податків³.

В більшості інших випадків посадова особа керується загальним нормативним приписом, який не завжди має тлумачення поведінки перших у відповідності з певним принципом адміністративного права. На цьому фоні доволі важко уявити ефективну реалізацію прав і свобод людини за відсутності можливості індивідуального підходу та більш гнучкого адміністрування. Саме в цій площині лежить питання про дієвість механізму реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини.

Безпосереднє формулювання принципів в нормативно-правових актах сприяє більш правильному застосуванню і тлумаченню цих актів. Формула принципу, крім того, що дає чітку інтерпретацію змісту основних його складових, виражає офіційну думку держави щодо напрямків організації та функціонування виконавчої влади. Вони стають доступними й зрозумілими для громадян. Тому, слід погоди-

¹ Див.: Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІ // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.

² Див.: Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1984. - № 51. - Ст. 1122.

³ Див.: Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21 грудня 2000 р. № 2181-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 10. - Ст. 44.

тися з І.Е. Данильовою у тому, що текстуальне закріплення принципів у майбутньому має стати важливою тенденцією розвитку сучасної правотворчості в Україні¹. Тому, законодавче закріплення змісту принципу пріоритету прав і свобод людини дає змогу не тільки сприяти визначенню напрямів поведінки суб'єктів правовідносин та реалізації їх інтересів, а і захистити від свавілля, в тому числі державного.

Виходячи з зазначеного, вважаємо, що сучасні принципи адміністративного права України загалом та пріоритет прав і свобод людини – зокрема, мають бути закріплені в окремому нормативно-правовому акті. Наприклад, в Законі України "Про захист прав і свобод людини у сфері публічного управління".

Зазначений закон повинен вміщувати модельні норми-принципи, в яких доцільно сформулювати зміст кожного загального принципу адміністративного права України. Ці модельні формулювання принципів адміністративного права України мають стати прикладом для формулювання принципів в чинному законодавстві України. Наприклад, стаття стосовно принципу пріоритету прав і свобод людини може бути викладена в такій редакції:

"Стаття _____. Принцип пріоритету прав і свобод людини

1. Людина, її права і свободи – найвищі цінності для суспільства та є пріоритетними відносно інтересів держави й визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Громадяни мають право вимагати від державних органів та їх посадових осіб визнання, поваги, дотримання та захисту своїх прав, свобод та законних інтересів. Державні органи та їх посадові особи зобов'язані визнавати, поважати, дотримуватися та захищати права і свободи людини та громадянина.

3. Державні органи та їх посадові особи зобов'язані виконувати свої повноваження з дотриманням вимог принципів пропорційності та недискримінації.

4. За недодержання принципу пріоритету прав і свобод людини посадові особи органів державної влади повинні притягуватися до дисциплінарної відповідальності відповідно з законом".

З причин багатогранності проявів принципів в реальності більш складною справою є відбиття законодавчого припису в правозастосовчій діяльності. В правовій державі для правильного прийняття рі-

---

¹ Див.: Данильова І.Е. До розробки механізму реалізації принципів державної служби / І.Е. Данильова // Вісник ЛДУВС ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – Вип. 2. – С. 40.

шення можливість диференціювати ситуації та визначати конкретний зміст принципів діяльності стосовно загального порядку надається саме правозастосовному органу. Йдеться про дискреційні повноваження, якими наділяються органи влади з метою підвищення ефективності, оперативності виконання функцій держави¹.

В державознавстві дискреційними повноваженнями прийнято називати свободу органів влади та управління при виконанні чи застосуванні норм права. Вважаємо, що аналіз дискреційних повноважень має важливе значення. Їх надання передбачає певну свободу вибору дій, через яку можлива більш повна реалізація принципів. Тому, в подальшому, при удосконаленні правового регулювання управлінських відносин, значна увага повинна приділятися питанням регламентації дискреційних повноважень в діяльності органів публічної влади на основі принципу пріоритету прав і свобод людини.

Отже, впроваджуючи механізм реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини, неможливо не враховувати проблеми дискреційних повноважень та адміністративного розсуду в діяльності органів публічної влади.

Держава повинна дбати про захист людини від можливих порушень її прав з боку свого власного чиновницького апарату. Як зазначають вчені, ще невідомо, що небезпечніше для людини – дії одного злочинця, чи дії певного відомства, яке прийняло неправомочний акт. Дії злочинця порушують права одного або кількох громадян, а такий акт може порушити одночасно права сотень тисяч чи навіть мільйонів людей (як це сталося, наприклад, у зв'язку із створенням так званих трастових компаній)².

Викликають побоювання й можливі зловживання службовим становищем, коли посадова особа використовує законні засоби, не розширює своїх прав, але переслідує не встановлені, а власні цілі. В цьому випадку службовець використовує державну волю у власних інтересах. Таким чином, в межах конкретної адміністративної посади хибне волевиявлення посадовця визначає характер і напрямок дер-

---

¹ Див.: Данильська І.Е. До розробки механізму реалізації принципів державної служби / І.Е. Данильська // Вісник ЛДУВС ім. 10-річчя незалежності України. - Луганськ: РВВ ЛАВС. - 2005. - Вип. 2. - С. 40-41.

² Див.: Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. д.ю.н. за спец.: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Негодченко О.В. - Х.: НУВС, 2003. - С. 215.

жавного владного рішення, що тягне за собою недовіру з боку населення не лише до нього особисто, але і до всього апарату управління в цілому¹.

Проблема забезпечення прав людини підвищує актуальність безпосереднього застосування принципів. Так, посилення на принцип може дозволити відновити порушення прав людини під час прийняття і застосування норм права. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України адміністративні суди мають повноваження перевіряти рішення суб'єктів владних повноважень (у тому числі й ті, що стосуються прав людини) на їх відповідність таким принципам права, як рівність, пропорційність, добросовісність, неупередженість тощо.

На наш погляд, принципи права є такими ж правилами, як і звичайні норми права, і так само зобов'язують громадян та державні органи діяти певним чином.

Підсумовуючи, вважаємо, що врахування зазначених пропозицій, сприятиме удосконаленню механізму реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини в діяльності органів публічної влади України й адаптації вітчизняного адміністративно-правового законодавства до європейських стандартів.

УДК 347.626.97

Б.К. Левківський

**СУДОВИЙ ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ
КОЛИШНЬОГО ПОДРУЖЖЯ ПРИ
ЗДІЙСНЕННІ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ТА РОЗПОДІЛІ СПІЛЬНОГО МАЙНА**

У статті висвітлено особливості нормативного регулювання майнових правовідносин між колишнім подружжям, щодо здійснення ними права спільної власності та проведення розподілу спільного майна після розірвання шлюбу. Проведено аналіз чинного законодавства України та правозастосовної практики, щодо забезпечення прав колишнього подружжя у майнових відносинах з приводу спільного майна.

Ключові слова: *співвласники, майно подружжя, розподіл спільного майна подружжя.*

---

¹ Див.: Данильєва І.Е. До розробки механізму реалізації принципів державної служби / І.Е. Данильєва // Вісник ЛДУВС ім. 10-річчя незалежності України. - Луганськ: РВВ ЛАВС. - 2005. - Вип. 2. - С. 44.